

HALINA BEJGER

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie

SVITLANA BORYSIUK

Niżyński Państwowy Uniwersytet im. Mikołaja Gogola

AKTUALNE PROBLEMY SPOŁECZNE W POLSCE I NA UKRAINIE – OMÓWIENIE WYNIKÓW BADAŃ

Abstrakt: Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie, jak w warunkach wciąż zmieniającej się rzeczywistości przebiega formowanie się młodego człowieka. Na podstawie sondażu diagnostycznego przeprowadzonego w Polsce i na Ukrainie dokonano analizy poziomu wrażliwości i obojętności młodzieży na aktualne problemy społeczne. Na podstawie opinii studentów ustalono ranking najistotniejszych problemów społecznych i dokonano próby oceny dojrzałości młodzieży.

Słowa kluczowe: globalizacja, młodzież, socjalizacja, tożsamość, problemy społeczne

WPROWADZENIE

Żyjemy w czasach globalizacji, czasach tyle ciekawych, co trudnych. Globalizacja ma jednak różne oblicza. Dorota Czajkowska-Majewska (2009, s. 99) w swojej książce *Człowiek globalny* nazywa ją „wehikułem postępu, poprawy warunków życia i zdrowia ludzkości”. W ekonomii pojęcie to oznacza „nowy ład światowy”, który charakteryzuje się koncentracją kapitału w rękach kilku międzynarodowych banków i korporacji finansowych (Czajkowska-Majewska 2009, s. 99). Globalizacja to również „liberalizacja, prywatyzacja i konsolidacja światowej produkcji, usług, kapitału i władzy politycznej w rękach ponadnarodowych elit korporacyjno-finansowych” (Czajkowska-Majewska 2009, s. 100). Jako osoby prywatne, uwikłane w codzienne obowiązki, nie zauważamy, jak szybko, niezależnie od naszej woli, stajemy się ofiarami tego procesu. Ignacio Ramonet, współzałożyciel antyglobalistycznego ruchu ATTAC (Association pour la Tave Tobinpourl’ Aideaux

Citoyens) i redaktor naczelny „Le Monde Diplomatique”, twierdził, że „globalizacja przekształca w towary także relacje międzyludzkie i stosunki społeczne” (Czajkowska-Majewska 2009, s. 100). Chociaż panuje przekonanie, że to dzięki niej nastąpiła poprawa poziomu życia wielu społeczeństw, to jednak widoczne są też negatywne skutki globalizacji:

- pogłębianie się różnic ekonomicznych, edukacyjnych oraz zdrowotnych między narodami bogatymi i biednymi,
- zwiększanie się ubóstwa¹,
- wzrost liczby ludzi głodujących,
- nieprzestrzeganie praw człowieka,
- wysokie koszty, jakie społeczeństwa ponoszą w związku z alienacją tych osób, które nie potrafią sprostać wymaganiom „nowego ładu”,
- osłabienie struktur odpowiedzialnych za porządek społeczny,
- nasilenie się problemów społecznych, tj. bezrobocia, bezdomności itp., nazywane kryzysem humanitarnym.

Globalizacja ma związek także z rozprzestrzenianiem się po całym świecie idei, zdobyczy nauki i technologii oraz przenikaniem się kultur, co ułatwiają media. Sprzyja integracji wielu krajów na świecie, ułatwia kontakty między ludźmi wywodzącymi się z różnych kultur, ale też czyni świat tzw. globalną wioską, nad którą ponadnarodowe korporacje finansowe mogą łatwo panować. Nastawione na maksymalny zysk często odpowiadają za zło, niesprawiedliwość, biedę i głód na świecie, których doświadczają także dzieci i młodzież. Jedną z negatywnych konsekwencji globalizacji dla młodych ludzi jest współczesne niewolnictwo – zjawisko nierespektowania prawa pracy przez pracodawców, oferowania słabych zarobków i niezapewniania podstawowych świadczeń socjalnych wynikających ze stosunku pracy. Bywa że ofiarami niewolnictwa na świecie są także dzieci, które w wielu krajach afrykańskich cierpią z powodu głodu, maltretowania i zmuszania do ciężkiej pracy.

Warunki, w jakich żyje współczesna młodzież, diametralnie różnią się od warunków życia ich rodziców i dziadków w podobnym wieku. Zatem istotne dla pedagogiki wydają się pytania o przyszłość świata, nad którym obecni młodzi ludzie będą sprawować kontrolę, a także o kierunki rozwoju praktyki pedagogicznej, bo to od nich zależy, czy następne pokolenia będą umiały sprostać wymaganiom życia społecznego. Poszukując odpowiedzi, warto przyjrzeć się, jak w globalnym świecie przebiegają socjalizacja młodzieży i proces kształtowania się tożsamości młodych ludzi.

---

¹ W latach 1985–2000 liczba osób żyjących za mniej niż 1 USD dziennie wzrosła z 1,1 miliarda do 1,3 miliarda (Czajkowska-Majewska 2009, s. 100).

SOCJALIZACJA MŁODZIEŻY – UWARUNKOWANIA KULTUROWE

Socjalizacja (z łac. *socialis* – społeczny) to rozpoczynający się w dzieciństwie proces rozwoju społecznego człowieka, „w toku którego osoba staje się członkiem społeczeństwa, ucząc się jego norm, zwyczajów i praw. Głównymi czynnikami socjalizacji są rodzina, szkoła, grupa wiekowa, praca, religia i mass media. Główne metody socjalizacji to bezpośrednie instrukcje, nagrody i kary, naśladownictwo, eksperymentowanie, odgrywanie ról i interakcja” (*Wielka encyklopedia świata* 2005, s. 268). Z punktu widzenia psychologii młody człowiek uspołecznia się poprzez rozwijanie swoich umiejętności w zakresie wchodzenia w interakcje z Innymi, poprzez emocjonalne podejście do własnych doświadczeń społecznych oraz zdolność ich wartościowania. O postępach w rozwoju społecznym jednostki świadczą coraz częściej pojawiające się w jej zachowaniu motywy prospołeczne, a efektem końcowym tego procesu powinna być dojrzałość społeczna. Natomiast socjalizację z perspektywy socjologicznej postrzega się jako proces wrastania w kulturę poprzez poznawanie i przejmowanie tradycji, wzorów kulturowych, umiejętności w zakresie pełnienia różnych ról społecznych, które stopniowo wpływają na zachowania człowieka. Socjalizacja jest procesem skomplikowanym i trwającym przez całe życie człowieka, ale najintensywniej zachodzącym w dzieciństwie. Na jej przebieg i skutki wpływ mają różne podmioty: rodzina, przedszkole, szkoła, grupy rówieśnicze, instytucje wyznaniowe, instytucje kultury i sportu, zakład pracy. Współczesne społeczeństwa jako systemy złożone tworzą uwarunkowane kulturowo:

- ideały – wzory doskonałości, najwyższe cele dążeń, pragnień (Kopaliński 1971, s. 318);
- wzory osobowe skupiające w sobie cechy pożądane w danej grupie;
- wzory kulturowe – modele ideologiczne będące składnikiem kultury grupy, ułatwiające jej członkom i zewnętrznym obserwatorom klasyfikację czynności ludzi (Znaniński 1971, s. 509, 518, 525);
- „wzory przebiegu życia – społeczne biografie wybranych osób wraz z objaśnieniem ich znaczenia, np. takie rodzaje aktywności człowieka, jak szkolne uczenie się (które oznacza przygotowanie do pracy zawodowej);
- praca zawodowa (utożsamiana z zatrudnieniem na etacie, z pracą najemną, byciem na kontrakcie);
- aktywność w czasie wolnym (redukowana do recepcyjnego uczestnictwa w kulturze)” (Hajduk 2001, s. 31).

Realizacja wzoru przebiegu życia możliwa jest w rodzinie, szkole, zakładzie pracy, instytucjach kultury, z udziałem mass mediów. W procesie socjalizacji młody człowiek przyswaja wzory czynności i buduje ład normatywny. Przejmowanie ide-

ałów, wzorów osobowych i kulturowych jest postrzegane jako warunek harmonii między zachowaniami ludzi a zasadami funkcjonowania społeczeństwa i stanowi czynnik stabilizujący życie społeczne. Jak twierdzi Klaus Hurrelmann (1994, s. 65), w toku socjalizacji występują trzy fazy rozwojowe:

- nabywanie kompetencji człowieka dorosłego,
- wykorzystywanie tych kompetencji – praca zawodowa,
- emerytura.

Na przebieg każdej z tych faz, jak podkreśla Edward Hajduk, wpływają różne instytucje (Hajduk 2001, s. 34–35). Dla rozwoju społecznego młodego człowieka decydująca wydaje się pierwsza faza – kształtowania własnego zachowania i postawy, uczenia się interakcji międzyludzkich na podstawie ideałów, wzorów osobowych i kulturowych swojego kręgu kulturowego, środowiska i grup. Kompetencje zdobyte w tej fazie życia predestynują młodzież do pełnienia konkretnych ról społecznych. U części młodych ludzi ten etap kończy się wraz z ukończeniem studiów wyższych. Dla oceny skuteczności socjalizacji w fazie nabywania kompetencji człowieka dorosłego ważne jest, według jakiej koncepcji przebiegała – indywidualistycznej czy kolektywistycznej. Geert Hofstede w swojej książce (cenionej wśród psychologów społecznych) – *Culture's Consequences* – wyjaśnia obydwie podejścia. Zdaniem autora:

Indywidualizm odnosi się do społeczeństwa, w którym więzi między jednostkami są luźne: od każdego oczekuje się, że sam będzie dbał o siebie i swoją najbliższą rodzinę. Kolektywizm odnosi się do społeczeństwa, gdzie jednostki od urodzenia przez całe swe życie są zintegrowane z silnymi, spójnymi grupami. Swoich, które to grupy zapewniają na stałe ochronę w zamian za bezwarunkową lojalność (Hofstede 2001, s. 225).

W socjalizacji studentów w ostatnich latach daje się zauważyć zmiana w kierunku kultury indywidualistycznej wynikającą ze zindywidualizowanego podejścia do uczniów we wcześniejszych etapach edukacji. Bierze się pod uwagę jednostkowe potrzeby edukacyjne dzieci – w tym zarówno deficyty rozwojowe, jak i szczególnie uzdolnienia uczniów. Dzieje się tak w wielu europejskich uczelniach (także w polskich i ukraińskich), w których wzorem uniwersytetów amerykańskich studenci sami wybierają przedmioty, jakich chcą się uczyć. Ma tu zastosowanie zasada indywidualizmu. Zgodnie z nią:

Jednostka jest autorem swoich celów i wyborów, system społeczny zaś zapewnia warunki do ich realizacji. Odpowiedzialne sterowanie swoim życiem jest obowiązkiem, do którego należy się przygotowywać od wczesnych lat (przy pomocy doradców) po to, aby efektywnie funkcjonować w dorosłości (Boski 2009, s. 97).

Mnóstwo studentów decyduje się również na indywidualny tok studiów. Rodzi to konsekwencje w postaci atomizacji środowiska studenckiego, w którym zanika poczucie wspólnoty, obumiera kultura studencka oraz słabnie poczucie tożsamości studentów i ich identyfikacji ze środowiskiem. Formą nadania studiom akademickim charakteru międzykulturowego jest europejski program Erasmus, który – chociaż służy wymianie doświadczeń – wyodrębnia studentów realizujących indywidualny tok studiów spośród całej społeczności (Boski 2009, s. 97).

Po latach funkcjonowania w warunkach komunizmu kraje dawnego bloku wschodniego miały potrzebę indywidualizacji we wszystkich dziedzinach życia. Jednak badania socjologiczne, pedagogiczne i psychologiczne (m.in. Hofstede 2001, Boski 2009) potwierdzają, że każda skrajność na skali indywidualizm–kolektywizm powoduje jednostronne koncepcje w socjalizacji i wychowaniu, co rodzi określone konsekwencje. Dlatego czasy współczesne wymagają nowych zrównoważonych koncepcji wychowania znajdujących właściwy balans pomiędzy alienacją człowieka poszukującego indywidualnej drogi własnego rozwoju a całkowitym podporządkowaniem grupie za cenę swojego bezpieczeństwa. Poszukiwanie sposobów na zrównoważony rozwój społeczny sprzyja interakcjom z innymi ludźmi i tworzeniu własnego wizerunku, swojego „społecznego ja”. Uwzględnia on:

- „wizerunek naszej osoby w oczach innych,
- znajomość sądu, jaki o nas mają inni,
- uczucia pozytywne lub negatywne, które z tego wynikają” (Moscovici 1998, s. 47).

Największy wpływ na kształtowanie obrazu własnej osoby wywierają grupy pierwotne takie jak rodzina czy grono przyjaciół, które zaspokajają potrzebę przynależności danej osoby. W przypadku studentów taką grupą powinna być społeczność studencka, której spoiwo stanowią zazwyczaj więzi emocjonalne i poczucie przywiązania. Socjalizacja w społeczności studenckiej może skutkować rozwojem postaw altruistycznych charakteryzujących się ich gotowością do „współpracy, solidarności, dążenia do wspólnego celu” (Moscovici 1998, s. 63).

W społeczności młodych ludzi socjalizowanej według założeń indywidualistycznych „jednostki nie przejmują się innymi”, żyją w przekonaniu, że „każdy powinien działać zgodnie z własnym interesem, zajmować się wyłącznie zaspokajaniem własnych pragnień, postępować według własnych gustów” (Moscovici 1998, s. 63–64). „Tym, co staje się problemem i wymaga wytłumaczenia, jest altruizm: pomoc niesiona bliźniemu, dawanie dowodów swej hojności czy poświęcenie się dla swej rodziny, współobywateli itp.” (Moscovici 1998, s. 63). Altruizm, który zawsze wiąże się z poświęceniem części samego siebie, może przybierać trzy różne formy:

- altruizmu uczestniczącego – opartego na współpracy, bezgranicznym zaangażowaniu w wytwarzanie dobra wspólnego, bezwarunkowym poświęceniu, systematycznej pomocy, intensywnym uczestnictwie we wspólnym życiu;
- altruizmu oczekującego – opartego na działaniu na korzyść drugiej osoby i wzajemnym zaufaniu, mającego na celu podtrzymanie stosunków międzyludzkich i zmniejszenie dystansu dzielącego jednostkę od Innych;
- altruizmu normatywnego – opartego na działaniu na rzecz drugiego człowieka wynikającego z przyswojenia określonych norm, np. odpowiedzialności i niesienia pomocy, rodzącego również oczekiwanie pomocy od Innych.

Socjalizacja uwzględniająca kształtowanie postaw altruistycznych przyczynia się do rozwoju kompetencji społecznych. Wśród umiejętności tych na uwagę zasługują: asertywność, gratyfikacja i wsparcie, komunikacja werbalna i niewerbalna, empatia, współpraca i uwaga poświęcona Innym, poznawanie i rozwiązywanie problemów, autoprezentacja, funkcjonowanie w związkach (Moscovici 1998, s. 82–88).

Jak wynika z powyższych rozważań, problemem współczesnej kultury w naszym kraju jest preferowanie wzorców zaczerpniętych ze społeczeństw Zachodu, eksponujących nadrzędność postaw egoistycznych nad altruistycznymi. Rodzi to potrzebę kształtowania na nowo postaw altruistycznych wśród młodego pokolenia, aby w przyszłości nie było ono obojętne na problemy społeczne.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ TOŻSAMOŚCI MŁODZIEŻY

Ze względu na różnorodne doświadczenia socjalizacyjne także kształtowanie się poczucia tożsamości młodzieży przebiega w zróżnicowanych warunkach zmieniającej się współczesnej kultury. Jak podkreśla Zbyszko Melosik:

Socjalizacja w „z góry” przygotowaną tożsamość jest logiczna wówczas, gdy cechy społeczeństwa i kultury, w której dana jednostka żyje, odpowiadają owej tożsamości. Tożsamość jednostki jest wtedy „nagradzana” przez odnajdywanie swojego wizerunku (niczym w lustrze) w tysiącach fenomenów społecznych. Dziś nie jest to już możliwe. Rzeczywistość [...] jest w znaczącym stopniu sfragmentaryzowana. Tysiące sprzecznych prawd rywalizuje w niej ze sobą o status jedynej prawdy, relatywizując siebie nieustannie. Tysiące sposobów (re)prezentacji ściga się o status obiektywności. Kanon i różnica, lokalne i globalne, intelektualne i afektywne, popularne i elitarne. Typowe dla przeszłości rozróżnienia i binaryzmy na naszych oczach „wyparowują” (Melosik 2003, s. 69).

W obecnych czasach kształtowanie się tożsamości młodzieży przebiega w warunkach pluralizmu, który opanował całe nasze życie społeczne i młody, niedoj-

rzały człowiek w tym trudnym świecie musi dokonywać wyborów. Tożsamość młodzieży może być przedstawiana z różnej perspektywy:

- filozoficznej – jako zdolność projektowania egzystencji, wybierania najodpowiedniejszej dla siebie możliwości bycia w świecie; elementami tożsamości człowieka są: „świadomość, refleksja i wolność: jesteście zdolni do negacji tego, z czym się stykamy, ale i do wyobrażeń, które mogą nabrać mocy projektu, wokół którego organizujemy swoje działania, nadajemy im sens” (Krasnodębski 2013, s. 56–79);
- psychologicznej – jako interakcje i identyfikacja z osobami znaczącymi, percepcja siebie i otoczenia; „kształtowanie obrazu samego siebie, konstruowanie poczucia własnej identyczności, stałości oraz integracji doświadczenia czy solidarności z grupami odniesienia” (Krasnodębski 2013, s. 56–79); ewentualne zaburzenia tożsamości (mało istotne w kontekście tego opracowania); wpływ tożsamości na: planowanie następnych lat, dokonywanie wyborów, zaangażowanie, stosunek do autorytetów, internalizację wartości i efektywność działania;
- socjologicznej – jako element jaźni jednostkowej lub grupowej; „obrazy, wyobrażenia, przekonania na temat własnej osoby powstałe w wyniku interakcji z grupą/ami odniesienia i identyfikowania się jednostki z określonym światopoglądem, ideologią, wartościami, symbolami, czy innymi treściami, których nośnikiem jest grupa” (Krasnodębski 2013, s. 56–79);
- pedagogicznej – jako gotowość człowieka na zmiany dokonujące się w życiu społecznym; „jak długo akceptujemy zastaną rzeczywistość i samych siebie, znajdujemy samo potwierdzenie w tym, co nas otacza, udaje nam się uzgadniać »ja« społeczne i indywidualne, tak długo zachowujemy stabilność i nie grozi nam wewnętrzny kryzys” (Krasnodębski 2013, s. 56–79).

Podstawą konstruowania tożsamości młodego człowieka są odpowiedzi na pytania:

1. Kim jestem?
2. Co mnie łączy z Innymi?
3. Dzięki jakim cechom jestem członkiem danej społeczności?
4. Co decyduje o mojej odrębności, niepowtarzalności? (Karkowska 2013, s. 83–84).

Za charakterystyczną dla okresu adolescencji należy uznać potrzebę identyfikowania się z wybranymi osobami – idolami, autorytetami, osobami znaczącymi, grupami odniesienia. Identyfikacja ma charakter okazjonalny i nie wymaga specjalnych warunków. Inaczej jest z tożsamością, „która wyróżnia się stabilnością, jest uwarunkowana wewnętrznie i zewnętrznie, a dla jej ukształtowania konieczna

jest inność, odmienność gwarantująca prawidłowy przebieg pierwszych stadiów jej konstytuowania” (Karkowska 2013, s. 84).

Proces kształtowania tożsamości przebiega w trzech fazach: różnicowania, krystalizowania własnego wizerunku, rozpoznawania przez Innych. Etap różnicowania polega na wyodrębnianiu cech własnych, których nie posiadają inni członkowie grupy. Szczególnie ważne są te, które spotykają się z aprobatą społeczną. W procesie krystalizowania własnego wizerunku młody człowiek powinien starać się o ugruntowanie w sobie cech społecznie akceptowanych, a przy tym zaznaczać swoją odmienność i niepowtarzalność. Kształtowanie tożsamości jest procesem ewolucyjnym, wspomaganym przez samoświadomość młodego człowieka. Proces ten – jak zauważa Magda Karkowska – wyodrębnia tzw. kryteria tożsamości, takie jak:

- poczucie odrębności od otoczenia, bycia indywidualnością;
- poczucie ciągłości rozumiane jako „odczuwanie siebie w różnym czasie i sytuacjach jako tej samej osoby (o tych samych cechach fizycznych i cechach widocznych w zachowaniu)”;
- poczucie wewnętrznej spójności wyrażającej się w indywidualnym stylu działania;
- poczucie posiadania wewnętrznej treści – indywidualnego poziomu odczuwania, motywów działania, emocji i postaw (Karkowska 2013, s. 85).

Ze względu na wyzwania obecnych czasów, jakie niesie życie w zglobalizowanym świecie, ważne wydaje się również kształtowanie tożsamości kulturowej młodzieży. Młode pokolenie, chociaż zapoznawane w toku edukacji z historią i tradycją swojego narodu, często wybiera nie to, co tradycyjne i wartościowe, ale to, co tymczasowe i możliwe do osiągnięcia natychmiast. Melosik (2000, s. 372–385) współczesnej kulturze przypisuje triadę wartości: *fast food*, *fast sex* i *fast car*. Sygnalizuje tym samym dużą podatność młodzieży na wszystko, co nowe, łatwe do zdobycia i modne w innych krajach. Doświadczenie potwierdza, że „obecne są w kulturze nie tylko sztuka, wartości i normy, ale także dobra symboliczne życia codziennego, i że tożsamość młodego pokolenia kształtowana jest w warunkach kultury globalnej, kultury popularnej nastawionej na konsumpcję”. Należy więc przyjąć, że „kultura opiera się [...] na swoich uczestnikach, którzy w sposób znaczący interpretują to, co dzieje się wokół nich, nadają znaczenie światu w zasadniczo podobny sposób” (Melosik 2000, s. 385). Zagroza to kulturze narodowej, istotnej dla zachowania odrębności Polaków. Istnieje zatem potrzeba odbudowania polskiego etosu, w którym zdobycze kultury – zarówno materialnej, jak i niematerialnej – znowu będą cenione jako wartość najwyższa. Za wymóg obecnych czasów należy więc uznać edukację międzypokoleniową, w której muszą zostać pogodzone poglądy pokolenia ludzi starszych z potrzebami młodych. W edukacji o profilu międzykulturowym trzeba znaleźć odpowiedź na pytanie o to, jak w nowej, globalnej rzeczywistości

połączyć rolę dobrego patrioty i obywatela, mieszkańca małej ojczyzny z rolą Europejczyka i obywatela świata.

Okres adolescencji charakteryzuje duża dynamika w zakresie krystalizowania się tożsamości, a sposoby jej odczuwania są siłą napędową aktywności młodego człowieka w różnych dziedzinach życia społecznego. W tym czasie młodzież podejmuje próby samodzielnego działania opartego na własnych decyzjach i – jak zauważa Karkowska (2013, s. 85) – „im większy wpływ wywiera jednostka na otoczenie, im bardziej jest zaangażowana w życie i działanie innych, tym bardziej zyskuje na tym jej podmiotowość rozumiana jako poczucie sprawstwa, oddziaływania na innych i kontrolowania siebie, a także tego, co jej się przydarza”.

METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ

W ramach współpracy naukowej między dwiema uczelniami – Państwową Wyższą Szkołą Zawodową w Chełmie i Niżyńskim Państwowym Uniwersytetem im. Mikołaja Gogola (na Ukrainie) przeprowadzono badania porównawcze, których przedmiot stanowiła wrażliwość młodego pokolenia na aktualne problemy społeczne. Celem tych badań było ustalenie rankingu problemów społecznych, z jakimi borykają się młodzi ludzie w obu krajach. Za miarę wrażliwości osób badanych przyjęto stan zaniepokojenia (wyrażony w skali trzystopniowej) występowaniem w życiu społecznym obu krajów problemów społecznych.

Najważniejszy problem badawczy przybrał formę pytań:

1. Jakie problemy społeczne są przedmiotem troski młodego pokolenia?
2. Jaki poziom zaniepokojenia występowaniem ich w życiu społecznym wykazują?

W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety, której kwestionariusz został wspólnie opracowany. Próbkę badaną stanowili studenci obu uczelni – łącznie 845 osób: 332 studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Chełmie i 513 studentów Niżyńskiego Państwowego Uniwersytetu.

Próba badanych w Polsce wynosiła 332 studentów, w tym 226 kobiet (68,1% ogółu) i 106 mężczyzn (31,9%), z czego 169 osób (50,9%) pochodziło z miasta, a 163 osoby ze wsi (49,1%). Najliczniejszymi grupami wśród ankietowanych studentów polskich byli respondenci w wieku: 21 lat – 77 osób (23,2%), 20 lat – 63 osoby (19,0%) i 22 lat – 39 osób (11,7%). Badani w pozostałych kategoriach wiekowych stanowili od 7,5% (w wieku 23 lat) do 1,2% (w wieku 31 lat). Wśród 513 studentów z Ukrainy znalazły się 304 kobiety (59,3 %) i 209 mężczyzn (40,7 %), w tym 287 (55,9 %) z miast i 226 (44,1 %) ze wsi. Respondenci byli w wieku od 17 do 22 lat, a każda z grup wiekowych liczyła od 13,5% do 19,1% ogółu badanych.

AKTUALNE PROBLEMY SPOŁECZNE W POLSCE I NA UKRAINIE – ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Tabela 1 zawiera dane, z których wynika ranking aktualnych problemów społecznych w Polsce uporządkowanych na podstawie opinii zaniepokojonej nimi młodzieży studenckiej. Problemy te dotyczą nasilenia się zjawisk patologicznych, jak: uzależnienia, przemoc, przestępczość, handel ludźmi, prostytutka, łamanie praw człowieka i praw dziecka, brak troski o stan zdrowia społeczeństwa polskiego, a także dostęp ludzi do informacji, dóbr kultury, warunków sprzyjających uprawianiu sportu, ochrony zdrowia obywateli i środowiska, w którym żyją.

Tabela 1. Stopień zaniepokojenia młodzieży studenckiej problemami społecznymi w Polsce w badanej próbie ogółem

Lp.	Aktualne problemy społeczne	Stopień zaniepokojenia					
		niski		średni		wysoki	
		n	%	n	%	n	%
1.	Rozwój dziecięcej pornografii	27	8,1	68	20,5	237	71,4
2.	Wzrost narkomanii wśród młodzieży	20	6,0	97	29,2	215	64,8
3.	Problem przemocy	11	3,3	107	32,2	214	64,5
4.	Bezrobocie wśród młodzieży	27	8,1	94	28,3	211	63,6
5.	Niski poziom opieki zdrowotnej	14	4,2	108	32,5	210	63,3
6.	Duża ilość przestępstw i wykroczeń popełnianych przez młodzież	12	3,6	124	37,3	196	59,0
7.	Problem handlu ludźmi	38	11,4	102	30,7	192	57,8
8.	Problem samobójstw	36	10,8	109	32,8	187	56,3
9.	Rozpowszechnianie się pornografii	43	13,0	119	35,8	170	51,2
10.	Nadużywanie alkoholu przez młodzież	29	8,7	140	42,2	163	49,1
11.	Wzrost zachorowań na choroby przenoszone drogą płciową wśród młodzieży	31	9,3	148	44,6	153	46,1
12.	Mało odpowiedzialne podejście do seksu	34	10,2	158	47,6	140	42,2
13.	Rozpowszechnienie się palenia tytoniu wśród młodzieży	51	15,4	147	44,3	134	40,4
14.	Ogólny kryzys moralności	42	12,7	161	48,5	129	38,9
15.	Brak odpowiednich warunków do uprawiania sportu przez młodzież	44	13,3	167	50,3	121	36,4
16.	Wzrost zachorowań na AIDS	27	8,1	190	57,2	115	34,6
17.	Problemy związane z ochroną środowiska	39	11,7	178	53,6	115	34,6
18.	Problem prostitucji	58	17,5	161	48,5	113	34,0
19.	Problem niezdrowego stylu życia	50	15,1	174	52,4	108	32,5
20.	Niewielkie możliwości zaspokajania potrzeb kulturalnych	57	17,2	183	55,1	92	27,7

Lp.	Aktualne problemy społeczne	Stopień zaniepokojenia					
		niski		średni		wysoki	
		n	%	n	%	n	%
21.	Niski poziom informacji dotyczących zdrowego stylu życia	71	21,4	174	52,4	87	26,2

n – liczba osób, % – odsetek osób; procenty sumują się do 100 w wierszach

Na pierwszym miejscu zestawienia znalazł się rozwój dziecięcej pornografii w Polsce (237 badanych – tj. 71,4% – wyraziło duże zaniepokojenie tym problemem). Uzyskany wynik dowodzi wiedzy studentów na temat tego, że pornografia dziecięca jest formą wykorzystywania seksualnego dzieci zakazaną przez prawo i stanowi na świecie specyficzną gałąź nielegalnego przemysłu, który jest źródłem dużych dochodów. Za rozwijanie tej działalności odpowiadają międzynarodowe pedofilskie grupy przestępcze kooperujące ze sobą za pośrednictwem sieci internetowej wykorzystywanej do wymiany materiałów pornograficznych (Wojtasik 2004, s. 174–175). Podobny stopień zaniepokojenia wykazali studenci wzrostem narkomanii wśród młodzieży (ten problem wskazało 215 osób – 64,8% ogółu badanych) i przemocą (214 osób – 64,5%). Respondenci wydawali się świadomi, że narkomania ma związek z występowaniem w życiu społecznym czynników takich jak: „otwarcie granic, rozluźnienie więzi rodzinnych, kryzys wartości, niepowodzenia szkolne, moda »neo-hippi«” (Nowak, Wysocka 2001, s. 61). Przemoc, której badani studenci nadali rangę jednego z poważniejszych problemów społecznych w naszym kraju, dowodzi napięć, jakie współczesny człowiek kumuluje, doświadczając w swoim codziennym życiu wszechobecnego stresu. Jak wynika z badań, „[...] ludzie poraża natłok informacji sączący się z telewizji, radia, książek, gazet. Stres informacyjny dotyka menedżerów, naukowców, nauczycieli. Powoduje choroby fizyczne i mentalne. Prowadzi do głupich decyzji i trudności z wyborem optymalnych rozwiązań” (Gaul 1998, s. 21–24). Pojawiają się zachowania agresywne rozładujące nadmiar napięcia emocjonalnego kosztem drugiej osoby, z reguły słabszej. Wśród kolejnych ważnych problemów społecznych znalazły się: na czwartej pozycji – bezrobocie wśród młodzieży (według 211 badanych, tj. 63,6% ogółu), na miejscu piątym – niski poziom opieki zdrowotnej (210 osób – 63,3%), na szóstym – duża ilość przestępstw i wykroczeń popełnianych przez młodzież (196 osób – 59%), na siódmym – problem handlu ludźmi (192 osób – 57,8% ogółu badanych), na ósmym – problem samobójstw (187 respondentów – 56,3%), na dziewiątym – działalność przestępcza związana z rozpowszechnianiem pornografii (170 badanych – 51,2%) i na dziesiątym miejscu – problem nadużywania alkoholu przez młodzież (163 badanych – 49,1%).

Praca jest prawem zagwarantowanym w *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, wpływa na wartość jednostki i stanowi źródło jej tożsamości oraz satysfakcji,

potwierdza siłę sprawczą jej działania. Brak pracy, zwłaszcza dla młodego człowieka, ma konsekwencje w postaci obniżenia jego ogólnej aktywności życiowej, pozbawienia go godności, zepchnięcia na margines życia społecznego (por. Kalbarczyk 1999, s. 7–20). Dlatego w państwie demokratycznym odpowiednie organy powinny zadbać o to, by młody człowiek po zdobyciu kwalifikacji mógł znaleźć zatrudnienie. Wzrost liczby przestępstw i wykroczeń popełnianych przez młodych ludzi – problem, który znalazł się w rankingu na szóstej pozycji – może wynikać z braku perspektyw w życiu.

Młodzież, w szczególności z niższych warstw społecznych, podlega procesowi wykluczenia, który jednoznacznie utrudnia jej pełne uczestnictwo w życiu społecznym, z powodu ubóstwa, dyskryminacji, braku lub niemożności dalszego zdobywania kompetencji i kwalifikacji. Prowadzi to w konsekwencji do trudności w znalezieniu pracy, uzyskaniu dochodu i wykształcenia, satysfakcjonującym pełnieniu ról społecznych (rodzinnych, zawodowych, obywatelskich, towarzyskich) oraz powoduje poczucie braku kontroli nad ważnymi sferami życia, zarówno w wymiarze osobistym, jak i społecznym (Czerwińska-Jakimiuk 2011, s. 13).

Problem handlu ludźmi (na siódmym miejscu w rankingu) zwany jest współczesnym niewolnictwem i zdefiniowany został niedawno, bo w 2000 roku, kiedy w ONZ przyjęto protokół, którego art. 3 precyzuje, iż:

Handel ludźmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły, lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania (Rudnicka 2003, s. 14).

Problem samobójstw (na miejscu ósmym), uznany przez badanych studentów za jeden z ważniejszych w życiu społecznym, dowodzi, że kłopoty młodych ludzi bywają zbyt późno zauważone i nie zawsze mogą oni otrzymać pomoc adekwatną do swoich indywidualnych potrzeb. Z kolei problem nadużywania alkoholu przez młodzież (na dziesiątym miejscu) dotyczy coraz młodszych osób. Pierwsze próby picia ma za sobą 29% młodzieży w wieku od 11 do 14 lat, a w wieku 15 lat stanu upojenia doświadczyło 57% chłopców i 41% dziewcząt. Pije młodzież w miastach (77%) i na wsiach (73%) (Fidelus 2001; Kutiać-Zakrzewska, Zakrzewski 2005). Problemy, które znalazły się na kolejnych pozycjach, w wysokim stopniu zaniepokoiły od 153 (26,2%) do 87 (46,1%) badanych studentów. Zupełny brak wrażliwości na

wymienione kwestie wykazywało od 11 (3,3%) do 71 (21,4%) respondentów, co może świadczyć o tym, że w badanej populacji znaleźli się tacy studenci, którzy nie interesują się życiem społecznym ani problemami, jakie w nim występują, albo nie widzą realnych zagrożeń dla funkcjonowania społeczeństwa z tytułu ich występowania. Troska okazywana przez młodzież wynika z doświadczeń opiekuńczych wyniesionych ze środowiska rodzinnego, które jest podstawową „szkołą” prawidłowych relacji społecznych. Wiąże się „z takim ideami jak: przywiązanie, miłość, obowiązek, dobro, odpowiedzialność oraz wzajemność” (Philips 2009, s. 7). Żywe zainteresowanie młodego pokolenia problemami społecznymi

[...] ma zasadnicze znaczenie w rozwoju tożsamości jednostkowej, ze względu na to, iż odgrywa ważną rolę w relacjach społecznych – zarówno oficjalnych, zawodowych, jak i w relacjach intymnych oraz przyjaźni. Może się przejawiać poprzez kontakt, działanie, uczucie lub mowę ciała. Wpływa na budowanie samoświadomości oraz na to, w jaki sposób jesteśmy postrzegani przez innych ludzi (Philips 2009, s. 7).

Ranking problemów społecznych na Ukrainie widoczny jest w tabeli 2, w której wyniki wyborów dokonanych przez studentów zostały przedstawione w postaci średniej rang przyznanych poszczególnym problemom społecznym przez badanych studentów.

Tabela 2. Stopień zaniepokojenia młodzieży studenckiej problemami społecznymi na Ukrainie w badanej próbie ogółem

Aktualne problemy społeczne	Średni wskaźnik miejsca rangowego (w liczbach bezwzględnych)
1. Wzrost zachorowań na AIDS	3,92
2. Wzrost narkomanii wśród młodzieży	5,12
3. Wzrost zachorowań na choroby przenoszone drogą płciową wśród młodzieży	6,34
4. Duża ilość przestępstw i wykroczeń popełnianych przez młodzież	7,88
5. Problem przemocy	7,94
6. Nadużywanie alkoholu przez młodzież	11,12
7. Problem niezdrowego stylu życia	12,18
8. Mało odpowiedzialne podejście do seksu	8,26
9. Problem prostytutki	16,00
10. Rozpowszechnienie się palenia tytoniu wśród młodzieży	12,56
11. Bezrobocie wśród młodzieży	13,3

Aktualne problemy społeczne	Średni wskaźnik miejsca rangowego (w liczbach bezwzględnych)
12. Brak odpowiednich warunków do uprawiania sportu przez młodzież	15,56
13. Niski poziom opieki medycznej	11,38
14. Problemy związane z ochroną środowiska	14,78
15. Ogólny kryzys moralności	15,86
16. Niewielkie możliwości zaspokajania potrzeb kulturalnych	15,66
17. Niski poziom informacji dotyczących zdrowego stylu życia	16,12
18. Rozpowszechnienie się pornografii	12,08
19. Rozwój dziecięcej pornografii	12,28
20. Problem samobójstw	11,64
21. Problem handlu ludźmi	12,46
22. Problemy młodych rodzin	14,26

Trudna sytuacja Ukrainy, przeżywającej obecnie nie tylko wojnę na terenach wschodnich, ale także kryzys społeczno-gospodarczy i ekonomiczny, powoduje wzrost cen i pogłębianie się różnic w poziomie życia między najbogatszymi a osobami najślabiej sytuowanymi finansowo, którym miesięczne wynagrodzenie nie wystarcza na utrzymanie siebie i rodziny. Taka sytuacja powoduje ubóstwo, wzrost przestępczości, narkomanii, prostytucji, które ten kryzys potęgują. Niepokój badanych studentów występowaniem określonych problemów społecznych ma uzasadnienie w rzeczywistości. Jak wynika z danych przedstawionych na XIII Międzynarodowej Konferencji na temat HIV/AIDS, która odbyła się w lipcu 2000 roku, Ukraina znajduje się na pierwszym miejscu w Europie pod względem stale rosnącej liczby osób zarażonych wirusem HIV. Liczba ta w 1995 roku wynosiła 450 tysięcy, w 2000 roku osiągnęła już 700 tysięcy². Ekspertcy mówią o tym, że problem dotyczy głównie osób w wieku od 15 do 49 lat, które stanowią ponad 1% ogółu ludności Ukrainy. Statystycznie zatem co setna osoba jest zarażona wirusem HIV. Wśród nosicieli są także kobiety ciężarne (dane z 2001 roku, za: Smogorzewski 2013). Badana młodzież studencka jest świadoma nasilenia tego zjawiska w swoim kraju i w przyszłości musi przyczynić się do jego ograniczenia. Sytuacja wygląda bardzo poważnie, gdyż poziom śmiertelności zakażonych wzrósł do 70%, podczas gdy np. w Afryce subsaharyjskiej spadł o 31% (Клепиков 2012).

² Tempo rozprzestrzeniania się wirusa jest zastraszające: w 2000 roku było 6212 nowych przypadków zakażeń, w 2001 roku – 7000, w 2002 roku – 8756, w 2003 roku – 10009, w 2004 roku – 12491, w 2005 roku – 13770, w 2006 roku – 16078, w 2007 roku – 17669, w 2008 roku – 18963, w 2009 roku – 19840, w 2010 roku – 20489, w 2011 roku – 21177, w 2012 roku – 20741 (Nieczypor 2010).

Nadużywanie alkoholu (szósta pozycja w rankingu) i wzrost narkomanii (miejsce drugie) to kolejne dwa problemy zauważone przez badanych studentów, które zagrażają bezpieczeństwu ludności Ukrainy. Generują one szereg następnych, jak wzrost zachorowań na choroby przenoszone drogą płciową – nie tylko AIDS, lecz także choroby weneryczne (na trzecim miejscu) – oraz mało odpowiedzialne podejście do seksu (na ósmym miejscu). Badani studenci zwrócili także uwagę na niski poziom opieki medycznej (miejsce trzynaste), który powoduje, że pomoc osobom zarażonym wirusem HIV, alkoholikom czy narkomanom jest niewielka. „Wschodnik.pl. Nowiny z Ukrainy” z 28 sierpnia 2016 roku podaje, że zakażeni wirusem HIV i narkomani „są często pozostawieni samym sobie, gdyż Ukraina ma obecnie sporo innych problemów na głowie (choć odnotowano pewien postęp). Ukraińskie społeczeństwo ma też nikłą wiedzę na temat wirusa, co stygmatyzuje nosicieli. Zadanie pomocy przejęły na siebie zagraniczne i lokalne organizacje pomocowe” (Radecki 2016). Problemy nieodpowiedzialnego seksu, uzależnień od narkotyków i alkoholu na Ukrainie wymagają poważnego zainteresowania. Potrzebne są pomoc ze strony państw wysoko rozwiniętych, edukacja społeczeństwa na różnych poziomach oraz podniesienie progu tolerancji na picie alkoholu przez coraz młodszych ludzi.

Znalezienie się samobójstw na dziewiątej pozycji w rankingu problemów społecznych Ukrainy potwierdza ogromne zapotrzebowanie młodych ludzi na specjalistyczną pomoc psychopedagogiczną, terapeutyczną, ale także edukację społeczeństwa w zakresie rozwijania umiejętności wychowawczych rodziców, w których młodzież w sytuacjach kryzysowych powinna mieć oparcie.

Na ostatniej pozycji badani umieścili rozpowszechnienie się pornografii, która jest nielegalna i postrzegana – podobnie jak prostytutka – jako sposób na szybkie zarabianie znacznych sum. Na podstawie przygotowanego zestawienia można wnioskować, że młodzież ukraińska jest świadoma problemów, z jakim borykają się rodacy.

Tabela poniżej zawiera wyniki badań w zakresie wrażliwości na problemy społeczne z uwzględnieniem płci badanych.

Tabela 3. Stopień zaniepokojenia młodzieży studenckiej problemami społecznymi w Polsce z uwzględnieniem płci badanych

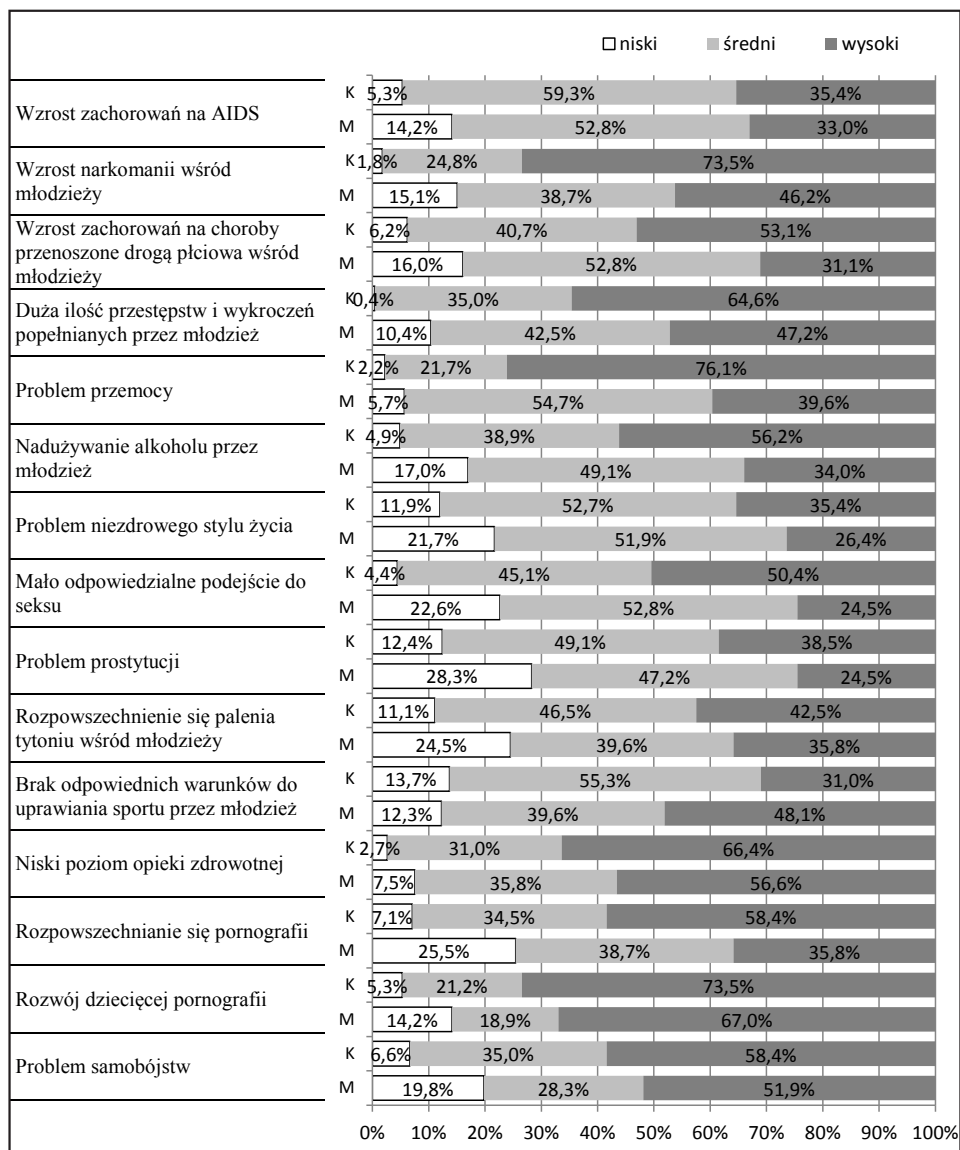
Aktualne problemy społeczne	Płeć	Stopień zaniepokojenia						p
		niski		średni		wysoki		
		n	%	n	%	n	%	
Wzrost zachorowań na AIDS	K	12	5,3	134	59,3	80	35,4	0,023
	M	15	14,2	56	52,8	35	33,0	
Wzrost narkomanii wśród młodzieży	K	4	1,8	56	24,8	166	73,5	< 0,001
	M	16	15,1	41	38,7	49	46,2	
Wzrost zachorowań na choroby przenoszone drogą płciową wśród młodzieży	K	14	6,2	92	40,7	120	53,1	< 0,001
	M	17	16,0	56	52,8	33	31,1	
Duża ilość przestępstw i wykroczeń popełnianych przez młodzież	K	1	0,4	79	35,0	146	64,6	< 0,001
	M	11	10,4	45	42,5	50	47,2	
Problem przemocy	K	5	2,2	49	21,7	172	76,1	< 0,001
	M	6	5,7	58	54,7	42	39,6	
Nadużywanie alkoholu przez młodzież	K	11	4,9	88	38,9	127	56,2	< 0,001
	M	18	17,0	52	49,1	36	34,0	
Problem niezdrowego stylu życia	K	27	11,9	119	52,7	80	35,4	0,042
	M	23	21,7	55	51,9	28	26,4	
Mało odpowiedzialne podejście do seksu	K	10	4,4	102	45,1	114	50,4	< 0,001
	M	24	22,6	56	52,8	26	24,5	
Problem prostytutki	K	28	12,4	111	49,1	87	38,5	0,001
	M	30	28,3	50	47,2	26	24,5	
Rozpowszechnienie się palenia tytoniu wśród młodzieży	K	25	11,1	105	46,5	96	42,5	0,007
	M	26	24,5	42	39,6	38	35,8	
Bezrobocie wśród młodzieży	K	20	8,8	63	27,9	143	63,3	0,777
	M	7	6,6	31	29,2	68	64,2	
Brak odpowiednich warunków do uprawiania sportu przez młodzież	K	31	13,7	125	55,3	70	31,0	0,009
	M	13	12,3	42	39,6	51	48,1	
Niski poziom opieki zdrowotnej	K	6	2,7	70	31,0	150	66,4	0,050
	M	8	7,5	38	35,8	60	56,6	
Problemy związane z ochroną środowiska	K	23	10,2	116	51,3	87	38,5	0,074
	M	16	15,1	62	58,5	28	26,4	
Ogólny kryzys moralności	K	25	11,1	108	47,8	93	41,2	0,295
	M	17	16,0	53	50,0	36	34,0	
Niewielkie możliwości zaspokajania potrzeb kulturalnych	K	36	15,9	120	53,1	70	31,0	0,144
	M	21	19,8	63	59,4	22	20,8	

Niski poziom informacji dotyczących zdrowego stylu życia	K	46	20,4	115	50,9	65	28,8	0,297
	M	25	23,6	59	55,7	22	20,8	
Rozpowszechnianie się pornografii	K	16	7,1	78	34,5	132	58,4	< 0,001
	M	27	25,5	41	38,7	38	35,8	
Rozwój dziecięcej pornografii	K	12	5,3	48	21,2	166	73,5	0,023
	M	15	14,2	20	18,9	71	67,0	
Problem samobójstw	K	15	6,6	79	35,0	132	58,4	0,001
	M	21	19,8	30	28,3	55	51,9	
Problem handlu ludźmi	K	22	9,7	66	29,2	138	61,1	0,164
	M	16	15,1	36	34,0	54	50,9	

n – liczba osób danej płci, % – odsetek osób danej płci, procenty sumują się do 100 w wierszach, K – kobiety, M – mężczyźni, p – poziom istotności dla testu χ^2

W tabeli 3 szczególnie interesujące są wyniki w zakresie wysokiego stopnia zaniepokojenia problemami społecznymi w Polsce w populacji kobiet i mężczyzn. Wszystkich znaczących odpowiedzi, które świadczą o wysokim stopniu zaniepokojenia respondentów, tj. od 114 do 172, udzieliły kobiety. Wykazały one dużo większą niż mężczyźni wrażliwość na takie problemy społeczne, jak:

- przemoc: 172 kobiety (76,1%), 42 mężczyzn (39,6%);
- wzrost narkomanii wśród młodzieży: 166 kobiet (73,5%), 49 mężczyzn (46,2%);
- rozwój dziecięcej pornografii: 166 kobiet (73,5%), 71 mężczyzn (67,0%);
- niski poziom opieki zdrowotnej: 150 kobiet (66,4%), 60 mężczyzn (56,6%);
- duża ilość przestępstw i wykroczeń popełnianych przez młodzież: 146 kobiet (64,6%), 50 mężczyzn (47,2%);
- bezrobocie wśród młodzieży: 143 kobiety (63,3%), 68 mężczyzn (64,2%);
- problem handlu ludźmi: 138 kobiet (61,1%), 54 mężczyzn (50,9%).

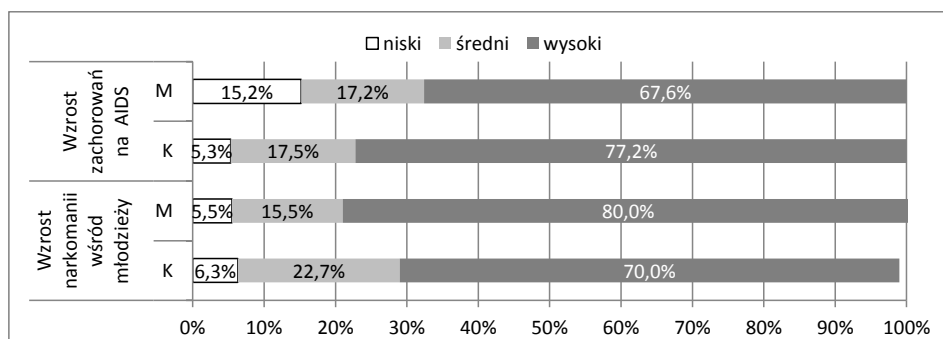

Wykres 1. Stopień zaniepokojenia młodzieży studenckiej problemami społecznymi w Polsce z uwzględnieniem płci badanych

W zakresie niskiego poziomu zaniepokojenia obojętność wykazuje mniejszy odsetek kobiet niż mężczyzn, co potwierdza wniosek o wyższym poziomie wrażliwości kobiet na zło społeczne. W zakresie średniego poziomu zaniepokojenia

problemami pomiędzy kobietami a mężczyznami występuje mniejsza dysproporcja niż w przypadku pozostałych poziomów.

Studenci ukraińscy wykazali największe zaniepokojenie AIDS i narkomanią. Większą troskę o pierwszy problem wyraziły kobiety – 234 (tj. 77,2%), zaś o drugi – mężczyźni. Jednak warto podkreślić, że różnice w stopniu wrażliwości pomiędzy kobietami a mężczyznami w populacji badanych na Ukrainie nie były tak znaczące, jak w populacji studentów polskich i sięgały około 10%, co widoczne jest na wykresie poniżej.

Wykres 2. Stopień zaniepokojenia problemem wzrostu zachorowań na HIV/AIDS oraz narkomanii na Ukrainie z uwzględnieniem płci badanych

Tabela 4 zawiera wyniki badań w Polsce dotyczące różnic w poglądach i stopniu wrażliwości społecznej na badany temat ze względu na miejsce zamieszkania. Warto zauważyć, że w zakresie wysokiego stopnia zaniepokojenia problemami społecznymi większy wynik osiągnęli studenci zamieszkujący wsie niż pochodzących z miast. Jedynie w zakresie: przestępczości młodzieży (99 osób – 58,6%), przemocy (109 osób – 64,5%) i mało odpowiedzialnego podejścia do seksu (72 osoby – 42,6%) respondenci z miast wykazali większą wrażliwość niż respondenci ze wsi.

Tabela 4. Stopień zaniepokojenia problemami społecznymi w Polsce według miejsca zamieszkania respondentów

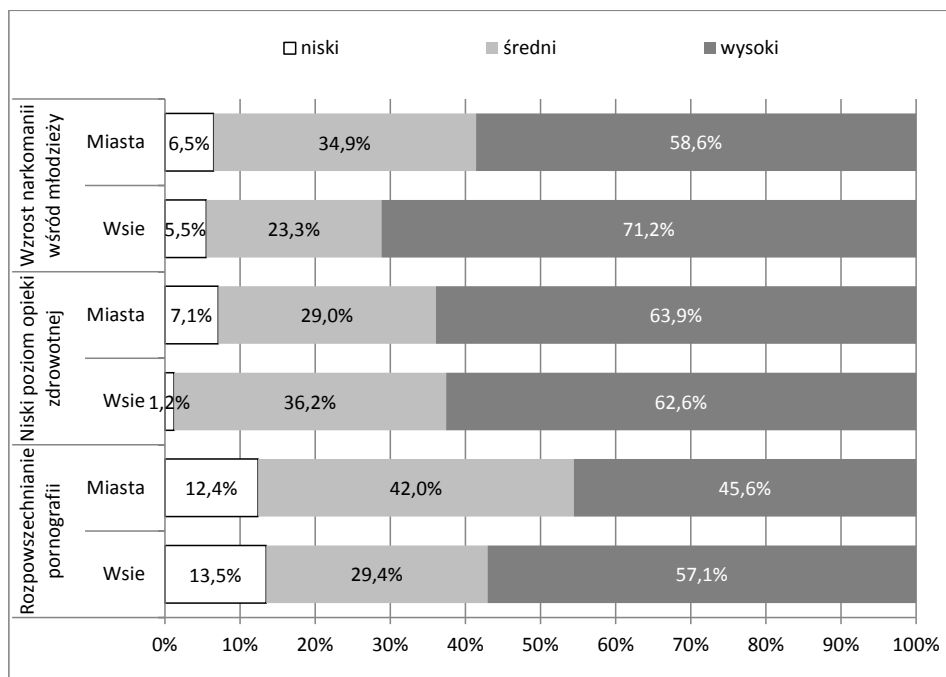
Aktualne problemy społeczne	Miejsce zamieszkania	Stopień zaniepokojenia						p
		niski		średni		wysoki		
		n	%	n	%	n	%	
Wzrost zachorowań na AIDS	Miasta	12	7,1	101	59,8	56	33,1	0,588
	Wsie	15	9,2	89	54,6	59	36,2	
Wzrost narkomanii wśród młodzieży	Miasta	11	6,5	59	34,9	99	58,6	0,050
	Wsie	9	5,5	38	23,3	116	71,2	

Aktualne problemy społeczne	Miejsce zamieszkania	Stopień zaniepokojenia						p
		niski		średni		wysoki		
		n	%	n	%	n	%	
Wzrost zachorowań na choroby przenoszone drogą płciową wśród młodzieży	Miasta	15	8,9	78	46,2	76	45,0	0,834
	Wsie	16	9,8	70	42,9	77	47,2	
Duża ilość przestępstw i wykroczeń popełnianych przez młodzież	Miasta	4	2,4	66	39,1	99	58,6	0,409
	Wsie	8	4,9	58	35,6	97	59,5	
Problem przemocy	Miasta	4	2,4	56	33,1	109	64,5	0,601
	Wsie	7	4,3	51	31,3	105	64,4	
Nadużywanie alkoholu przez młodzież	Miasta	15	8,9	69	40,8	85	50,3	0,880
	Wsie	14	8,6	71	43,6	78	47,9	
Problem niezdrowego stylu życia	Miasta	30	17,8	80	47,3	59	34,9	0,139
	Wsie	20	12,3	94	57,7	49	30,1	
Mało odpowiedzialne podejście do seksu	Miasta	14	8,3	83	49,1	72	42,6	0,479
	Wsie	20	12,3	75	46,0	68	41,7	
Problem prostytucji	Miasta	30	17,8	85	50,3	54	32,0	0,710
	Wsie	28	17,2	76	46,6	59	36,2	
Rozpowszechnienie się palenia tytoniu wśród młodzieży	Miasta	25	14,8	76	45,0	68	40,2	0,946
	Wsie	26	16,0	71	43,6	66	40,5	
Bezrobocie wśród młodzieży	Miasta	16	9,5	44	26,0	109	64,5	0,488
	Wsie	11	6,7	50	30,7	102	62,6	
Brak odpowiednich warunków do uprawiania sportu przez młodzież	Miasta	27	16,0	78	46,2	64	37,9	0,192
	Wsie	17	10,4	89	54,6	57	35,0	
Niski poziom opieki zdrowotnej	Miasta	12	7,1	49	29,0	108	63,9	0,017
	Wsie	2	1,2	59	36,2	102	62,6	
Problemy związane z ochroną środowiska	Miasta	17	10,1	89	52,7	63	37,3	0,453
	Wsie	22	13,5	89	54,6	52	31,9	
Ogólny kryzys moralności	Miasta	20	11,8	79	46,7	70	41,4	0,612
	Wsie	22	13,5	82	50,3	59	36,2	
Niewielkie możliwości zaspokajania potrzeb kulturalnych	Miasta	32	18,9	92	54,4	45	26,6	0,670
	Wsie	25	15,3	91	55,8	47	28,8	
Niski poziom informacji dotyczących zdrowego stylu życia	Miasta	40	23,7	88	52,1	41	24,3	0,511
	Wsie	31	19,0	86	52,8	46	28,2	
Rozpowszechnianie się pornografii	Miasta	21	12,4	71	42,0	77	45,6	0,050
	Wsie	22	13,5	48	29,4	93	57,1	
Rozwój dziecięcej pornografii	Miasta	17	10,1	35	20,7	117	69,2	0,406
	Wsie	10	6,1	33	20,2	120	73,6	

Aktualne problemy społeczne	Miejsce zamieszkania	Stopień zaniepokojenia						p
		niski		średni		wysoki		
		n	%	n	%	n	%	
Problem samobójstw	Miasta	18	10,7	58	34,3	93	55,0	0,841
	Wsie	18	11,0	51	31,3	94	57,7	
Problem handlu ludźmi	Miasta	19	11,2	55	32,5	95	56,2	0,763
	Wsie	19	11,7	47	28,8	97	59,5	

n – liczba osób o danym miejscu zamieszkania, % – odsetek osób o danym miejscu zamieszkania, procenty sumują się do 100 w wierszach, p – poziom istotności dla testu χ^2

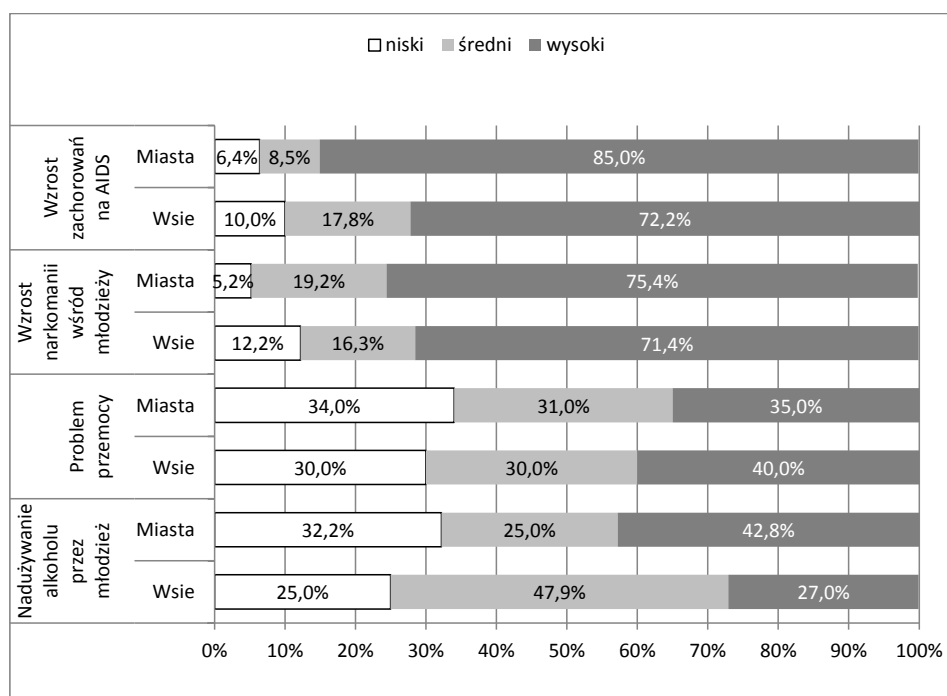
Wyniki w zakresie niskiego poziomu zaniepokojenia nie wskazują na wielkie różnice między badanymi z miast i wsi pod względem obojętności wobec istotnych problemów społecznych.

Wykres 3. Stopień zaniepokojenia problemami społecznymi w Polsce według miejsca zamieszkania respondentów

Na podstawie wyników przedstawionych na wykresie 3 można stwierdzić szczególną wrażliwość mieszkańców wsi na problem wzrostu narkomanii wśród

młodzieży (116 osób – 71,2%) i rozpowszechniania się pornografii (93 osoby – 57,1%). Najmniejsze zaniepokojenie respondentów mieszkających na wsi wystąpiło w zakresie niskiego poziomu opieki zdrowotnej (2 osoby – 1,2%), a największe w zakresie wzrostu narkomanii wśród młodzieży (9 osób – 5,5%). Wyniki dotyczące średniego poziomu zaniepokojenia problemami społecznymi wskazują na wyższą wrażliwość na problemy społeczne (rozpowszechnianie pornografii i wzrost narkomanii) wśród mieszkańców miast.

Wykres 4. Stopień zaniepokojenia problemami społecznymi na Ukrainie według miejsca zamieszkania respondentów

Wyniki przedstawione na powyższym wykresie pokazują, że wysoki poziom wrażliwości na problemy występujące na Ukrainie w większości przypadków (poza problemem przemocy) wykazali badani studenci zamieszkali w miastach. Średni poziom zaniepokojenia w większości potwierdzają mieszkańcy miast, którzy są też mniej obojętni wobec problemów społecznych niż mieszkańcy wsi.

Dane liczbowe zebrane w tabeli 5 prezentują stopień zaniepokojenia młodych ludzi problemami społecznymi w Polsce ze względu na wiek badanych. Ponieważ w populacji polskich studentów wystąpiło spore zróżnicowanie w tym zakresie, wyodrębniono trzy grupy wiekowe: 18–20 lat, 21–23 lata i 24–35 lat.

Tabela 5. Stopień zaniepokojenia problemami społecznymi w Polsce według wieku respondentów

Aktualne problemy społeczne	Wiek	Stopień zaniepokojenia						p
		niski		średni		wysoki		
		n	%	n	%	n	%	
Wzrost zachorowania na AIDS	18–20	8	7,7	64	61,5	32	30,8	0,600
	21–23	14	9,9	74	52,5	53	37,6	
	24–35	5	5,7	52	59,8	30	34,5	
Wzrost narkomanii wśród młodzieży	18–20	5	4,8	31	29,8	68	65,4	0,092
	21–23	14	9,9	41	29,1	86	61,0	
	24–35	1	1,1	25	28,7	61	70,1	
Wzrost zachorowania na choroby przenoszone drogą płciową wśród młodzieży	18–20	10	9,6	50	48,1	44	42,3	0,252
	21–23	17	12,1	62	44,0	62	44,0	
	24–35	4	4,6	36	41,4	47	54,0	
Duża ilość przestępstw i wykroczeń popełnianych przez młodzież	18–20	3	2,9	46	44,2	55	52,9	0,002
	21–23	8	5,7	59	41,8	74	52,5	
	24–35	1	1,1	19	21,8	67	77,0	
Problemy przemocy	18–20	1	1,0	47	45,2	56	53,8	0,001
	21–23	10	7,1	46	32,6	85	60,3	
	24–35	0	0,0	14	16,1	73	83,9	
Nadużywanie alkoholu przez młodzież	18–20	9	8,7	51	49,0	44	42,3	0,007
	21–23	18	12,8	59	41,8	64	45,4	
	24–35	2	2,3	30	34,5	55	63,2	
Problem niezdrowego stylu życia	18–20	13	12,5	52	50,0	39	37,5	0,681
	21–23	24	17,0	76	53,9	41	29,1	
	24–35	13	14,9	46	52,9	28	32,2	
Mało odpowiedzialne podejście do seksu	18–20	12	11,5	51	49,0	41	39,4	0,419
	21–23	16	11,3	70	49,6	55	39,0	
	24–35	6	6,9	37	42,5	44	50,6	
Problem prostytucji	18–20	22	21,2	41	39,4	41	39,4	0,246
	21–23	24	17,0	73	51,8	44	31,2	
	24–35	12	13,8	47	54,0	28	32,2	
Rozpowszechnienie się palenia tytoniu wśród młodzieży	18–20	19	18,3	47	45,2	38	36,5	0,008
	21–23	29	20,6	59	41,8	53	37,6	
	24–35	3	3,4	41	47,1	43	49,4	
Bezrobocie wśród młodzieży	18–20	13	12,5	30	28,8	61	58,7	0,084
	21–23	9	6,4	46	32,6	86	61,0	
	24–35	5	5,7	18	20,7	64	73,6	
Brak odpowiednich warunków do uprawiania sportu przez młodzież	18–20	18	17,3	51	49,0	35	33,7	0,132
	21–23	21	14,9	72	51,1	48	34,0	
	24–35	5	5,7	44	50,6	38	43,7	

Aktualne problemy społeczne	Wiek	Stopień zaniepokojenia						p
		niski		średni		wysoki		
		n	%	n	%	n	%	
Niski poziom opieki zdrowotnej	18–20	5	4,8	43	41,3	56	53,8	0,121
	21–23	6	4,3	44	31,2	91	64,5	
	24–35	3	3,4	21	24,1	63	72,4	
Problemy związane z ochroną środowiska	18–20	12	11,5	60	57,7	32	30,8	0,123
	21–23	21	14,9	76	53,9	44	31,2	
	24–35	6	6,9	42	48,3	39	44,8	
Ogólny kryzys moralności	18–20	15	14,4	54	51,9	35	33,7	0,026
	21–23	24	17,0	64	45,4	53	37,6	
	24–35	3	3,4	43	49,4	41	47,1	
Niewielkie możliwości zaspokajania potrzeb kulturalnych	18–20	16	15,4	65	62,5	23	22,1	0,002
	21–23	35	24,8	70	49,6	36	25,5	
	24–35	6	6,9	48	55,2	33	37,9	
Niski poziom informacji dotyczących zdrowego stylu życia	18–20	21	20,2	51	49,0	32	30,8	0,030
	21–23	40	28,4	70	49,6	31	22,0	
	24–35	10	11,5	53	60,9	24	27,6	
Rozpowszechnianie się pornografii	18–20	11	10,6	41	39,4	52	50,0	0,353
	21–23	23	16,3	51	36,2	67	47,5	
	24–35	9	10,3	27	31,0	51	58,6	
Rozwój dziecięcej pornografii	18–20	8	7,7	25	24,0	71	68,3	0,125
	21–23	16	11,3	22	15,6	103	73,0	
	24–35	3	3,4	21	24,1	63	72,4	
Problem samobójstw	18–20	10	9,6	33	31,7	61	58,7	0,726
	21–23	19	13,5	46	32,6	76	53,9	
	24–35	7	8,0	30	34,5	50	57,5	
Problem handlu ludźmi	18–20	10	9,6	32	30,8	62	59,6	0,909
	21–23	18	12,8	41	29,1	82	58,2	
	24–35	10	11,5	29	33,3	48	55,2	

n – liczba osób w danym wieku, % – odsetek osób w danym wieku, procenty sumują się do 100 w wierszach, p – poziom istotności dla testu χ^2

Probleмами społecznymi, które wywołują największe zaniepokojenie wśród polskich studentów, okazały się:

- wzrost zachorowań na AIDS (badani w wieku 21–23 lat, 53 osoby – 37,6%),
- wzrostem narkomanii wśród młodzieży (badani w wieku 24–35 lat, 61 osób – 70,1%),
- wzrostem zachorowań na choroby przenoszone drogą płciową wśród młodzieży (badani w wieku 24–35 lat, 47 osób – 54%),

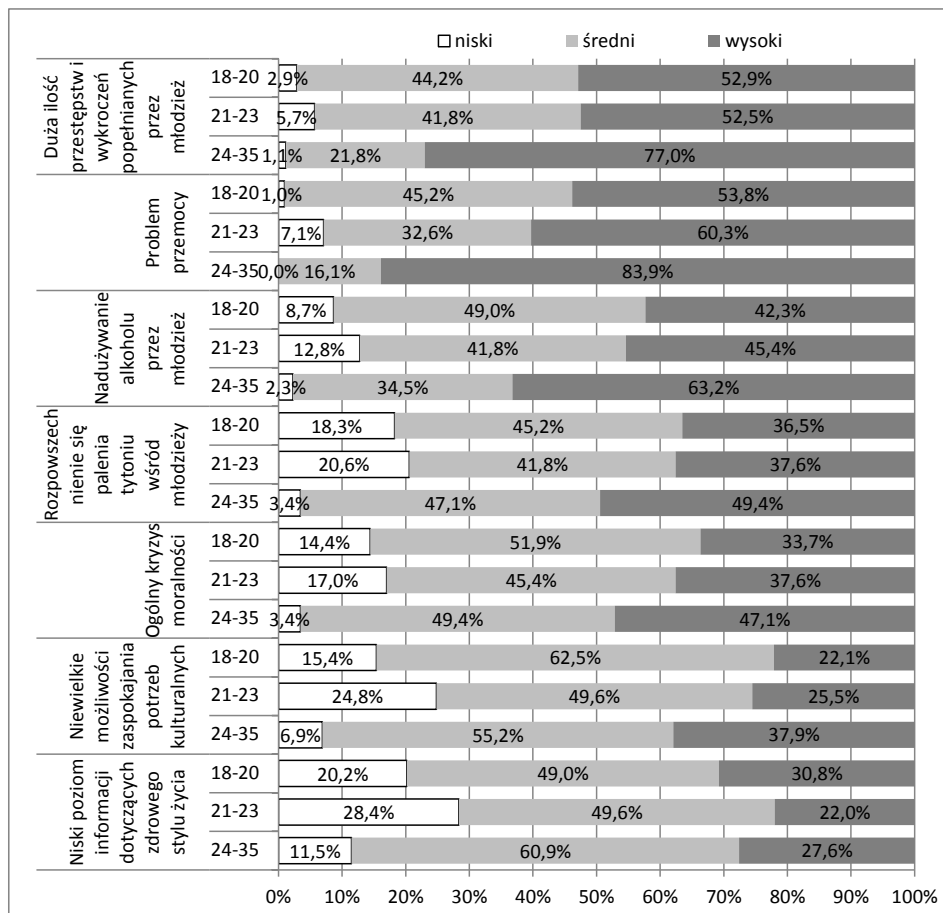
- duża ilość przestępstw i wykroczeń popełnianych przez młodzież (badani w wieku 24–35 lat, 67 osób – 77%),
- przemoc (badani w wieku 24–35 lat, 73 osoby – 83,9%),
- nadużywanie alkoholu przez młodzież (badani w wieku 24–35 lat, 55 osób – 63,2%),
- niezdrowy styl życia (badani w wieku 18–20 lat, 39 osób – 37,5%),
- mało odpowiedzialne podejście do seksu (badani w wieku 24–35 lat, 44 osoby – 50,6%),
- prostytutka (badani w wieku 18–20 lat, 41 osób – 39,4%),
- rozpowszechnienie się palenia tytoniu wśród młodzieży (badani w wieku 24–35 lat, 43 osoby – 49,4%),
- bezrobocie wśród młodzieży (badani w wieku 24–35 lat, 64 osoby – 73,6%),
- brak odpowiednich warunków do uprawiania sportu przez młodzież (badani w wieku 24–35 lat, 38 osób – 43,7%),
- niski poziom opieki zdrowotnej (badani w wieku 24–35 lat, 63 osoby – 72,4%),
- problemy związane z ochroną środowiska (badani w wieku 24–35 lat, 39 osób – 44,8%),
- ogólny kryzys moralności (badani w wieku 24–35 lat, 41 osób – 47,1%),
- niewielkie możliwości zaspokajania potrzeb kulturalnych (badani w wieku 24–35 lat, 33 osoby – 37,9%),
- niskim poziom informacji dotyczących zdrowego stylu życia (badani w wieku 18–20 lat, 32 osoby – 30,8%),
- rozpowszechnianie się pornografii (badani w wieku 24–35 lat, 61 osób – 58,6%),
- rozwój dziecięcej pornografii (badani w wieku 21–23 lata, 103 osoby – 73%),
- samobójstwa (badani w wieku 18–20 lat, 61 osób – 58,7%),
- handel ludźmi (badani w wieku 18–20 lat, 62 osoby – 59,6%).

Z zestawienia wynika, że największą dojrzałość społeczną, której wskaźnikiem jest stopień zaniepokojenia problemami społecznymi, wykazali studenci w wieku 24–35 lat. Najmłodszy respondenci, w wieku 18–20 lat, byli najbardziej wrażliwi na problem niezdrowego stylu życia (37,5%). Stwierdzili też, że nadal utrzymuje się w Polsce niski poziom informacji dotyczących zdrowego stylu życia (30,8%), chociaż reprezentują grupę wiekową, która była w tym zakresie edukowana w szkole w ramach edukacji zdrowotnej. Ponadto wyrazili zaniepokojenie problemami prostytutki (39,4%), samobójstw (58,7%) i handlu ludźmi (59,6%). Natomiast osoby z grupy wiekowej 21–23 lata statystycznie wykazały największy stopień zaniepokojenia wzrostem zachorowań na HIV/AIDS (37,6%) i rozwojem dziecięcej pornografii (73%). Rozkład zainteresowania konkretnymi problema-

mi społecznymi w poszczególnych grupach wiekowych wydaje się adekwatny do wieku badanych i ich doświadczeń społecznych. Wyniki świadczące o braku zainteresowania badanymi problemami uzyskali:

- badani w wieku 21–23 lat w zakresie: wzrostu zachorowania na AIDS (14 osób – 9,9%), wzrostu narkomanii wśród młodzieży (14 osób – 9,9%), wzrostu zachorowań na choroby przenoszone drogą płciową wśród młodzieży (17 osób – 12,1%), dużej ilości przestępstw i wykroczeń popełnianych przez młodzież (8 osób – 5,7%), przemocy (10 osób – 7,1%), nadużywania alkoholu przez młodzież (18 osób – 12,8%), niezdrowego stylu życia (24 osoby – 17%), rozpowszechniania się palenia tytoniu wśród młodzieży (29 osób – 20,6%), niewielkich możliwości zaspokajania potrzeb kulturalnych (35 osób – 24,8%), niskiego poziomu informacji dotyczących zdrowego stylu życia (40 osób – 28,4%), rozpowszechniania się pornografii (23 osoby – 16,3%), rozwoju dziecięcej pornografii (16 osób – 11,3%), samobójstw (19 osób – 13,5%), handlu ludźmi (18 osób – 12,8%);
- badani w wieku 18–20 lat w zakresie: mało odpowiedzialnego podejścia do seksu (12 osób – 11,5%), prostytucji (22 osoby – 21,2%), bezrobocia wśród młodzieży (13 osób – 12,5%), braku odpowiednich warunków do uprawiania sportu przez młodzież (18 osób – 17,3%), niskiego poziomu opieki zdrowotnej (5 osób – 4,8%), problemów związanych ze środowiskiem (21 osób – 14,9%), ogólnego kryzysu moralności (24 osoby – 17,0%).

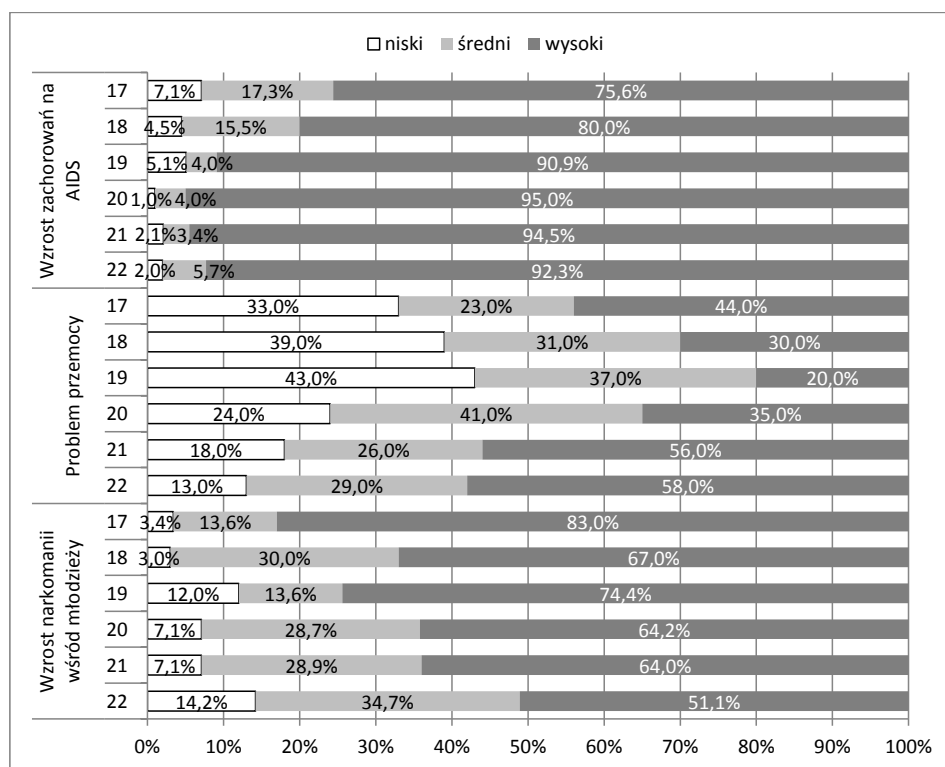
Najniższy stopień zaniepokojenia problemami społecznymi wystąpił w grupie wiekowej 18–20 lat, co wskazuje na potrzebę dalszej edukacji w tym zakresie albo świadczy o tym, że problemy, które są przedmiotem badań, nie pojawiają się w najbliższym otoczeniu studentów, co zmniejsza wrażliwość na ich występowanie w ogóle. Proporcje wrażliwości najwyższej i najniższej dobrze obrazuje wykres poniżej.

Wykres 5. Stopień zaniepokojenia problemami społecznymi młodzieży studenckiej w Polsce ze względu na wiek

W populacji badanych studentów na Ukrainie znalazły się osoby w wieku od 17 do 22 lat. Dolna granica wieku wynika z tego, że uczniowie w młodszym wieku aniżeli w Polsce zdają maturę i wcześniej rozpoczynają studia wyższe. Rozkład wyników uzyskanych dla trzech najważniejszych na Ukrainie problemów społecznych prezentuje wykres poniżej, z którego wynika, że wysoki stopień zaniepokojenia młodzieży ukraińskiej jest adekwatny do realiów i nasilenia tych zjawisk. Szczególnie jest to widoczne w przypadku wzrostu zachorowań na AIDS. Bardzo zaniepokojona nim była znakomita większość badanych, tj. od 75,6% młodzieży w wieku lat 17 do 95% młodzieży w wieku lat 20. Wyniki potwierdzają wysoki poziom świadomości i dojrzałości społecznej studentów ukraińskich, na który

z pewnością mają wpływ konflikt wojenny z Rosją, obniżenie się stopy życiowej ludności, ubóstwo i ich konsekwencje w postaci nasilenia się problemów społecznych. Jeśli chodzi o dwa pozostałe problemy dominujące na Ukrainie, wyniki ankiety są już bardziej zróżnicowane.

Wykres 6. Stopień zaniepokojenia problemami społecznymi na Ukrainie ze względu na wiek respondentów

Wysoki stopień zaniepokojenia narkomanią kształtuje się na poziomie od 51,1% u studentów w wieku 22 lat do 83,0% u studentów w wieku 17 lat, a wyniki wskazują na nasilone występowanie tego problemu na Ukrainie. Przemoc budzi wśród badanych najmniejszy niepokój. Wrażliwość wynikającą z występowania przemocy (w rodzinie, grupie rówieśniczej itp.) wykazało od 20% studentów w wieku 19 lat do 58% studentów w wieku 22 lat przy jednocześnie zwiększonym procencie tych osób, które wobec problemu przemocy pozostają obojętne (wyniki od 13% osób w wieku 22 lat do 43% badanych w wieku 19 lat). Na znacznie mniejszą obojętność wskazują wyniki dotyczące zwiększenia się liczby zachorowań na AIDS (1–7,1%) oraz wzrostu narkomanii (3–14,2%). Na wykresie widoczna jest prawidłowość,

z której wynika, że im bardziej palącego problemu społecznego dotyczyło badanie, tym większy odsetek badanych wykazał wrażliwość na jego występowanie i tym mniejszy był odsetek osób zachowujących dystans wobec niego.

PODSUMOWANIE

Współczesna młodzież wychowuje się w czasach, których znakiem szczególnym jest ciągła zmiana. Zatem w przebiegu socjalizacji pojawiają się nie tylko dawne, sprawdzone normy i wartości. Kształtowanie osobowości młodego człowieka odbywa się w warunkach zaawansowanej globalizacji i rozwija w nim poczucie indywidualności oraz potrzebę wolności osobistej i elastyczności w dostosowywaniu się do zachodzących zmian. Aktualne przeobrażenia dokonują się w różnych sferach życia społecznego: kulturowej, społecznej, ekonomicznej i technologiczno-informacyjnej. Aby przygotować młode pokolenie do pełnego udziału w życiu społecznym, trzeba wyznaczyć nowe paradygmaty w edukacji nastawionej na treści uniwersalne, pozwalające młodemu człowiekowi odnaleźć się we wciąż podlegającej zmianom rzeczywistości. Jak powiedział Jacek Kuroń w jednym z wywiadów dla „Gazety Wyborczej”:

[...] gdy [...] wokół nas zachodzą gwałtowne zmiany, gdy mamy świadomość, że w ciągu swojego życia będziemy musieli parę razy zmienić zawód i status społeczny, nasz los zależy od tego, czego się nauczyliśmy. Rewolucja edukacyjna nie jest oczywiście receptą na wszystkie bolączki, a tym bardziej przepisem na powszechne szczęście. Ale to warunek konieczny, by w szybko zmieniającym się świecie nie zwariować, nie popaść w nędzę i umieć sięgnąć po zdobycze cywilizacji (Kuroń za: Gadomski 2002, s. 14).

W wyniku tak zorganizowanych doświadczeń edukacyjnych młodzież kształtuje swoją tożsamość na miarę XXI wieku. Ważne jest, aby w społecznym dojrzewaniu nie poprzestawała na tym, co łatwe do zdobycia, modne i powierzchowne, ale opierała się na tym, co od dawna sprawdza się jako podstawa naszej tożsamości kulturowej. Chcąc zdobyć kompetencje do bycia obywatelami świata, młodzież nie powinna utracić tych wartości, które czynią nas dobrymi Polakami. Nad uwrażliwianiem młodych ludzi powinni czuwać rodzice i pedagodzy. Wrażliwość młodzieży na przejawy życia społecznego – w tym także aktualne problemy – powinna być formą poszukiwania harmonii między tym, co każe jednostce dbać wyłącznie o swoje dobro i rozwój osobisty a tym, co określa się mianem dobra społecznego. Prawidłowo ukształtowany człowiek w działaniach na rzecz ogółu powinien dostrzegać szansę na własny rozwój, na wykorzystanie potencjału, który posiada i który rozwija w sobie dzięki oddziaływaniom socjalizacyjnym i edukacyjnym.

Edukacja jest ogółem warunków, procesów i czynności sprzyjających optymalnemu i adekwatnemu rozwojowi jednostki i od niej zależy ukształtowanie wzoru człowieka na miarę złożonych wyzwań współczesności. W ostatnich latach edukację rozumie się bardziej jako społeczną praktykę konstruowania znaczeń nadających sens ludzkiej tożsamości i w zasadzie stanowi aspekt kultury (Gadomski 2002, s. 14).

LITERATURA

- Boski P., 2009, *Kulturowe ramy zachowań społecznych. Podręcznik psychologii międzykulturowej*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Czajkowska-Majewska D., 2009, *Człowiek globalny*. Warszawa, PIW.
- Czerwińska-Jakimiuk E., 2011, *Przestępczość młodocianych. Interpretacja zjawiska w świetle ogólnej teorii napięcia Roberta Agnew*. Kraków, Wydawnictwo Naukowe UP.
- Fidelus A., 2001, *Współczesna szkoła wobec społecznie patologicznych zachowań młodzieży*. W: H. Cudak, H. Marzec (red.), *Współczesna rodzina polska a jej wymiar aksjologiczny i funkcjonowanie*. Piotrków Trybunalski, Naukowe Wydawnictwa Piotrkowskie przy Filii Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim, 237–247.
- Gadomski W., 2002, *Uczymy się w ruchu (społecznym). J. Kuroń w rozmowie z W. Gadomskim*. „Gazeta Wyborcza” z 5/6 października.
- Gaul J., 1998, *Znaki kulturowych światów – kultura zniewolenia*. „Odra”, nr 5, 21–24.
- Hajduk E., 2001, *Kulturowe wyznaczniki biegu życia*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Hofstede G., 2001, *Culture's Consequences. Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations cross Nations*. Sage, Thousand Oaks.
- Hurrelmann K., 1994, *Struktura społeczna w rozwój osobowości*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kalbarczyk A., 1999, *Psychologiczne konsekwencje utraty pracy i bezrobocia*. W: G. Kranas (red.), *Organizacja. Praca. Bezrobocie*. Warszawa, Wydawnictwa UW, 7–44.
- Karkowska M., 2013, *Tożsamość młodzieży polskiej na przełomie wieków w perspektywie badań fenomenologicznych. Wyzwania współczesności*. Łódź, Wydawnictwo UŁ.
- Клепиков А., 2012, *Риск умереть от СПИДа в Украине выше, чем в Африке*, opublikowano: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine_in_russian/2012/11/121130_ru_s_aids_day_interview.shtml [dostęp: 10.03.2017].
- Kopaliński W., 1971, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Warszawa, Wiedza Powszechna.
- Krasnodębski Z., 1993, *Świat przeżywany. Fenomenologia i nauki społeczne*. Warszawa, PIW.

- Kutiak-Zakrzewska K., Zakrzewski P., 2005, *Zagrożenia młodzieży alkoholizmem i niktynizmem a praca wychowawcza w internacie (komunikat z badań)*. W: K. Marzech-Holka (red.), *Marginalizacja w problematyce pedagogiki społecznej i praktyce pracy socjalnej*. Bydgoszcz, Wydawnictwo UKW, 179–183.
- Melosik Z., Szkudlarek T., 1998, *Kultura, tożsamość i edukacja – migotanie znaczeń*. Kraków, Wydawnictwo Impuls.
- Melosik Z., 2000, *Kultura „instant”. Paradoksy pop-tożsamości*. W: M. Cyłkowska-Nowak (red.), *Edukacja. Społeczne konstruowanie idei i rzeczywistości*. Poznań, Wydawnictwo Editor, 372–385.
- Melosik Z., 2003, *Kultura popularna jako czynnik socjalizacji*. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika – podręcznik akademicki*. T. 2. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 68–93.
- Moscovici S., 1998, *Psychologia społeczna w relacji ja–inni*. Warszawa, WSiP.
- Nowak A., Wysocka E., 2001, *Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie. Elementy patologii społecznej i kryminologii*. Katowice, Wydawnictwo Naukowe Śląsk.
- Philips J., 2009, *Troska*. Warszawa, Wydawnictwo Sic!
- Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu i karaniu za handel ludźmi, szczególnie kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.*, 2005. Dz.U. nr 18, poz. 160.
- Rudnicka P. (oprac.), 2003, *raport Handel ludźmi: prawo polskie na tle standardów międzynarodowych*. Kraków, Centrum Pomocy Prawnej im. H. Nieć.
- Wielka encyklopedia świata*, 2005. T. 13. Oxford Educational.
- Wojtasik Ł., 2004, *Pedofilia i pornografia dziecięca w Internecie*. „Dziecko Krzywdzone” nr 2, 54–71.
- Znaniński F., 1971, *Nauki o kulturze*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nieczypor K., 2010, *Ukraina: 23.07.2010. Ukraina zajmuje pierwsze miejsce w Europie pod względem zachorowań na AIDS*, opublikowano: www.eastbook.eu/2010/07/23/ukraina-23-07-2010-ukraina-zajmuje-pierwsze-miejsce-pod-wzgledem-zachorowania-na-aids [dostęp: 8.03.2017].
- Smogorzewski K., 2013, *Zakazona Ukraina*, opublikowano: www.psz.pl/127-unia-europejska/kamil/smogorzewski-zakazona-ukraina [dostęp: 7.03.2017].
- Radecki M., 2016, *Ukraina w oczach Zachodu 22–28 sierpnia*, opublikowano: wschodnik.pl/publicystyka/item/7496-ukraina-w-oczach-zachodu-22-28-sierpnia.html [dostęp: 7.03.2017].

CURRENT SOCIAL PROBLEMS IN POLAND AND UKRAINE – DISCUSSION
OF RESEARCH RESULTS

Abstract: The article is an attempt to answer the question of how the conditions of ever-changing reality runs the formation of the young man. On the basis of the diagnostic survey conducted in Poland and Ukraine, the analysis of the level of sensitivity and indifference of youth to current social problems. Was based on the opinion of students rank social issues that young people considered most important, and an attempt was made to assess their maturity.

Keywords: globalization, youth, socialization, identity, social problems